

Koncepcja programowa Instytutu
Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność
na lata 2026 – 2028

Rafał Rogulski
Dyrektor
Instytut Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność

Spis treści

I.	Wprowadzenie.....	2
II.	Koncepcja programowa 2026 – 2028	3
	Cele i wyzwania	3
	Priorytety tematyczne na lata 2026-2028.....	6
III.	Ramowy program działań IESPS na lata 2026 – 2028 według priorytetów tematycznych	8
	1. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej.....	8
	2. Losy indywidualne i historia życia codziennego.....	10
	3. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność.....	14

I. Wprowadzenie

Europejska Sieć Pamięć i Solidarność (ESPS) jest międzynarodowym przedsięwzięciem wspierającym dyskurs o historii Europy XX w. Inicjatywa powstała na mocy międzynarodowej Deklaracji podpisanej 2 lutego 2005 r. w Warszawie przez ministrów odpowiedzialnych za kulturę (lub ich zastępców) Polski, Niemiec, Słowacji i Węgier. W 2014 r. do sygnatariuszy i tym samym członków ESPS dołączyła Rumunia, zaś w maju 2025 r. Republika Czeska.

W dokumencie założycielskim umawiające się strony uznają potrzebę wspólnego badania, dokumentowania i upowszechniania wiedzy o historii Europy „naznaczonego wojnami i totalitarnymi dyktaturami” XX wieku. Sekretariat ESPS, który zgodnie z zapisami Deklaracji miał zostać utworzony w Warszawie, rozpoczął działalność w swej pierwszej formule instytucjonalnej od 1 kwietnia 2010 r., na mocy decyzji min. Tomasza Merty, ówczesnego podsekretarza stanu w MKiDN, w ramach organizacyjnych Narodowego Centrum Kultury.

Szybki rozwój programowy i organizacyjny spowodował utworzenie w 2012 r. oddziału specjalistycznego NCK o nazwie: Sekretariat Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność, który z kolei od 1 stycznia 2015 r. przekształcony został w państwową instytucję kultury o nazwie: Instytut Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność (IESPS).

IESPS stale współpracuje z powołaną w 2005 r. przez prof. Józefa Szajnę Fundacją Europejska Sieć „Pamięć i Solidarność”, która współfinansuje projekty IESPS z pozyskiwanych regularnie środków grantowych m.in. z Komisji Europejskiej, a jednocześnie stanowi ramy prawne dla funkcjonowania międzynarodowych gremiów doradczych ESPS. Obie instytucje – Instytut i Fundacja – tworzą wspólnie Sekretariat ESPS.

Piętnaście lat działania Sekretariatu ESPS w tym dziesięć lat funkcjonowania Instytutu to ponad 250 projektów zrealizowanych w 32 krajach, zawsze w partnerstwie z instytucjami spoza Polski. Liczba takich partnerstw przekroczyła 550, a instytucje pochodziły z 42 krajów. W tym czasie liczba pracowników Sekretariatu urosła od 1 do 30 osób, a pracowało dla ESPS ponad 100 współpracowników i praktykantów z całej Europy.

Instytut ESPS stanowi trzon Sekretariatu ESPS i realizuje swoje cele statutowe w sposób odzwierciedlający międzynarodową genezę i charakter Sieci. Zdecydowana większość projektów odbywa się poza Polską, co pozwala podkreślić aktywność Polski we wspieraniu i współkształtowaniu ponadgranicznego dialogu o historii XX w. Przejawia się to zarówno w programie działań, jak i w strukturze finansowej i organizacyjnej instytucji. W ostatnich czterech latach budżet całej ESPS wzrósł o ponad 1,3 mln euro, czyli o 47% w stosunku do 2021 r., przede wszystkim dzięki pozyskanym grantom (m.in. Komisja Europejska) i zwiększeniu składek niemieckiej i polskiej, a także przystąpieniu Czech. Obecnie środki zewnętrzne wobec budżetu RP stanowią niemal ok 58% budżetu ESPS, z czego środki z grantów to niemal 20% budżetu Sieci.

W latach 2024 – 2025 Instytut ESPS we współpracy z Gremiami ESPS wypracował koncepcję programową Sieci na lata 2026 – 2030. Stałym elementem procesu jej wdrażania będzie coroczna aktualizacja i ewentualne uzupełnianie we współpracy z Komitetem Sterującym ESPS, niemniej jednak wyznacza ona długofalowe kierunki rozwoju programowego Sieci. Niniejszy dokument, choć dotyczy przede wszystkim lat 2026 – 2028 w wielu miejscach opiera się na pięcioletniej koncepcji, która zgodnie z planem powinna zostać przyjęta przez Komitet Sterujący ESPS 11 grudnia 2025 r. na posiedzeniu w Warszawie.

II. Koncepcja programowa 2026 – 2028

Instytut ESPS z siedzibą w Warszawie działa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, ale większość swoich projektów, zgodnie ze swoją misją, realizuje poza jej granicami. Od początku funkcjonowania ESPS niezmienną zasadą przy każdym przedsięwzięciu jest podejmowanie współpracy międzynarodowej z co najmniej jednym partnerem instytucjonalnym spoza Polski i każdorazowe podejmowanie tematów, które dotyczą historii XX-wieku więcej niż jednego kraju. Współpraca międzynarodowa jest statutową formułą działania IESPS, co pozwala na budowanie kręgu partnerów instytucjonalnych i osobowych z całej Europy, a czasem także spoza niej.

Inną zasadą pracy Instytutu jest konsekwentne rozwijanie wieloletnich projektów cyklicznych, co pozwala na ich stopniowy rozwój, realizowanie w różnych miejscach świata i zwielokrotnianie liczby uczestników z różnych krajów. Taki sposób działania wpływa na zwiększanie wiarygodności ESPS i wzmacnianie jej pozycji międzynarodowej, a działalność Instytutu jest formą budowania pozycji Polski jako państwa nie tylko tworzącego i upowszechniającego własną narrację historyczną, ale także wspierającego międzynarodowy dialog o historii oparty na prawdzie, przy jednoczesnym poszanowaniu różnych, narodowych wrażliwości. Nie bez znaczenia jest również fakt, że podobną rolę spełnia ESPS w państwach członkowskich, co tworzy dodatkową, wygodną płaszczyznę współpracy między Polską, a każdym z tych państw.

W dotychczasowej aktywności Instytutu ESPS dobrze sprawdza się realizowanie projektów w różnych dziedzinach przejawiania się historii w życiu społecznym. Dlatego współpracujemy i będziemy rozwijać współpracę zarówno z przedstawicielami dyscyplin naukowych dla których historia, edukacja historyczna, pamięć i upamiętnianie stanowią przedmiot badań i analiz, jak i z przedstawicielami instytucji upowszechniających wiedzę o historii ze szczególnym uwzględnieniem szkół i innych organizacji edukacyjnych, a także z szerokim gronem odbiorców w różnym wieku.

Ostatnie lata działalności Instytutu ESPS to stały, konsekwentny rozwój organizacyjny i finansowy. Dzięki bliskiej współpracy Instytutu z Fundacją ESPS od 2022 r. instytucje dysponowały czteroletnim grantem strukturalnym w ramach programu Komisji Europejskiej CERV (kiedyś program „Europa dla obywateli”), o którego przedłużenie na kolejne trzy lata tej perspektywy finansowej skutecznie ubiegaliśmy się w ostatnim czasie. Ponadto dzięki decyzji władz niemieckich od 2023 r. wkład finansowy Niemiec na projekty i funkcjonowanie ENRS wzrósł ponad dwukrotnie i przez krótki czas był zbliżony do corocznego wkładu Polski. Jednak w ostatnich latach także Polska zwiększyła swoje zaangażowanie finansowe w Sieć, co oznacza, że w jubileuszowym 2025 r. polski wkład (1.183.840 Euro) stanowił 41,7% budżetu Sieci, wkład niemiecki (880.000 Euro) 31%, pozyskane granty (564.204 Euro) 19,9% budżetu ESPS, zaś pozostałe 7,6%, to wspólny wkład Węgier, Słowacji, Rumunii i Czech.

Bardzo ważnym wydarzeniem w rozwoju Sieci było przystąpienie Czech do grona państw członkowskich ESPS. Stało się to w maju 2025 r. – roku 20. rocznicy ustanowienia Sieci (podpisania Deklaracji intencji założenia ESPS przez ministrów Polski, Niemiec, Słowacji i Węgier) oraz 15. rocznicy utworzenia Sekretariatu ESPS i zainicjowania aktywności tej inicjatywy.

Cele i wyzwania

Specyfika Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność, międzynarodowej inicjatywy, której Sekretariat stanowią dwie ściśle współpracujące ze sobą polskie instytucje – publiczna: Instytutu ESPS i niepubliczna: Fundacja ESPS – polega na nieustannym mierzeniu się z różnicami i podobieństwami na kilku płaszczyznach. Na płaszczyźnie merytorycznej, która stanowi przedmiot działań Sieci i wiąże się z różnymi narracjami historycznymi właściwymi dla każdego z krajów członkowskich. Na płaszczyźnie strukturalnej, która dotyczy przede wszystkim różnych kultur organizacyjnych w tych krajach, i wreszcie na płaszczyźnie kulturowej: związanej z różnymi sposobami i doświadczeniami w zakresie upamiętniania, różnymi sposobami komunikowania się i interpretacji procesów historycznych.

To czego pogodzenie bywa niewątpliwym wyzwaniem, stanowi jednocześnie potencjał instytucji i wyznacza jej specjalną rolę do odegrania w międzynarodowym dyskursie o historii i pamięci. W ostatnich latach krajobraz instytucjonalny nie tylko polskiej polityki historycznej, w tym zagranicznej, stale się rozwija i wzbogaca o nowych i aktywnych aktorów. Coraz więcej uczestników dyskursu o historii i pamięci dostrzega potrzebę współpracy międzynarodowej i okazania zrozumienia dla innej wrażliwości drugiej strony. Dzieje się to w kontekście gwałtownych zmian w polityce międzynarodowej, zaś elementem toczącej się wojny jest używanie historii jako broni mającej – w połączeniu z siłą militarną – doprowadzić do osłabienia lub wręcz do unicestwienia przeciwnika. Procesy te z jednej strony zbliżają do siebie państwa UE i całego Zachodu, ale jednocześnie unaoczniają różnice, w których tle nierzadko znajdują się odmienne doświadczenia i interpretacje historii.

W takiej sytuacji rola Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność i innych nielicznych instytucji międzynarodowych o podobnym charakterze, zyskuje na znaczeniu. Agresywna i bezwzględna postawa Rosji w relacjach z Ukrainą doprowadza do radykalnych zmian w polityce międzynarodowej i do istotnych przewartościowań w politykach wielu państw. Daje to nadzieje na zmianę narracji o wydarzeniach XX w., a szczególnie o wybuchu II wojny światowej, roli ZSRR w jej pierwszym okresie, czyli bliskiej współpracy dwóch totalitaryzmów. To z polskiego punktu widzenia rozwój pożądanym, ale on nie wydarzy się sam, wymaga wsparcia nie tylko polskich instytucji, ale także instytucji UE i innych państw. Wymaga też utrwalenia przez konsekwentnie realizowaną, suwerenną, ale otwartą politykę w obszarze historii i pamięci. W ostatnim czasie rozpoczęte w MHP prace nad strategią polskiej polityki w obszarze historii i pamięci i aktywny udział w nich przedstawicieli wielu instytucji, w tym ESPS, daje nadzieję na ponadpartyjną dyskusję i na stworzenie dokumentu, który dla rządzących stanowić będzie użyteczny punkt odniesienia, a niezależnie od tego pomoże w tworzeniu strategii działania i rozwoju innych instytucji aktywnych w tym obszarze.

Cele strategiczne na lata 2026 – 2030

- **Tworzenie przestrzeni dialogu różnych kultur pamięci w Europie.**

Naczelnym zadaniem ESPS jest wspieranie międzynarodowego dialogu o europejskiej historii i pamięci po to, by uwzględniając w projektach ESPS różne punkty widzenia na historię i różne kultury pamięci ukazać złożoność procesów historycznych XX w. Ważne, by ów dialog toczył się przy zachowaniu wzajemnego szacunku, respektowaniu różnic, w poczuciu wzajemnej odpowiedzialności i solidarności.

Tworzenie przestrzeni dialogu we współczesnym świecie wiąże się z wykorzystaniem formatów cyfrowych, co zwiększa dostępność, nie mniej ważne są przedsięwzięcia dające bezpośredni kontakt z drugim człowiekiem, łączące pokolenia, pozwalające uczestnikom na aktywne poznawanie historii i pamięci XX w. przy uwzględnieniu także historii społecznej, podkreślaniu roli codziennych doświadczeń i życia ludzi w różnych kontekstach historycznych.

ESPS będzie zatem konsekwentnie nawiązywać partnerstwa instytucjonalne przy realizowaniu projektów i włączać w swoje działania organizacje i inicjatywy aktywne na poziomie europejskim, międzyregionalnym, krajowym i lokalnym, z należyтым uwzględnieniem roli inicjatyw społecznych, młodzieżowych i oddolnych. Będziemy szukać możliwie dostępnych, włączających i jednocześnie kompleksowych sposobów uczenia się i udziału w budowaniu wspólnej europejskiej pamięci przy poszanowaniu różnic i podkreślaniu tego, co łączy dla bezpieczeństwa i pokoju.

- **Rozwijanie kompetencji przyszłości poprzez innowacyjną edukację historyczną i dialog międzykulturowy.**

Jednym z najważniejszych i zarazem najtrudniejszych wyzwań przed jakimi staje ESPS jest tworzenie upowszechnianie innowacyjnych metod i narzędzi edukacyjnych wspierających krytyczne i analityczne myślenie, ułatwiających korzystanie ze zróżnicowanych zasobów wiedzy i odróżnianie informacji wiarygodnych od tych wprowadzających w błąd. Od lat zgodnie z „Wytocznymi ESPS dla międzynarodowego dyskursu o historii i pamięci”, poprzez nasze projekty aktywnie przeciwstawiamy się dezinformacji, manipulacji, instrumentalizacji historii i wspieramy dialog oparty na rzetelnych badaniach, naukowych dowodach i poszanowaniu standardów etycznych.

Stały rozwój corocznie ewaluowanych przedsięwzięć i ciągle poszukiwanie nowych dróg dotarcia do zainteresowanych i niezainteresowanych historią jest gwarancją wysokiego poziomu merytorycznego i organizacyjnego projektów ESPS i otwartości na potrzeby różnych pokoleń. Szczególne znaczenie przy wszystkich przedsięwzięciach Sieci ma wskazywanie na procesy historyczne i ich kontekst, co ma sprzyjać zrozumieniu ich przyczyn, dynamiki i konsekwencji, a jednocześnie wspierać uczestników w rozpoznawaniu współzależności, wyciąganiu wniosków na przyszłość, wzmacnianiu w obliczu niepewności i niestabilności, a także w rozwoju poczucia odpowiedzialności.

Inną ważną kwestią jest wspieranie wymiany międzydyscyplinarnej, tworzenie pól współpracy pomiędzy badaczami reprezentującymi różne dziedziny związane z historią i pamięcią, a także pomiędzy nimi a edukatorami, artystami, kuratorami i ekspertami ds. edukacji cyfrowej. Taka wymiana daje szansę na opracowywanie innowacyjnych podejść edukacyjnych, które pomagają uczestnikom zdobywać wiedzę i umiejętności, a jednocześnie rozwijają kreatywność, empatię i umiejętność pracy zespołowej. Kolejnym etapem jest szkolenie edukatorów i praktyków historii w zakresie innowacyjnych metod i narzędzi dydaktycznych umożliwiających im skuteczne angażowanie młodzieży i odgrywanie roli w upowszechnianiu misji oraz dobrych praktyk we współpracy z ESPS.

- **Pozycjonowanie ESPS jako instytucji wiodącej i wyznaczającej standardy w europejskim dialogu na temat historii.**

W ciągu ostatnich piętnastu lat ESPS wypracowała sobie dobrą, stabilną pozycję w środowisku osób i instytucji zajmujących się upowszechnianiem wiedzy o historii w Europie i na świecie. Świadczy o tym coraz większe zainteresowanie naszymi projektami, liczne propozycje współpracy od innych instytucji, wizyty delegacji z Korei, Tajwanu, współpraca z instytucjami w Japonii i USA. Główne powody takiego stanu rzeczy to utrzymująca się wysoka jakość projektów, ponadstandardowa kultura organizacyjna, jakość merytoryczna i zaangażowanie zespołu, stabilność finansowa, a nade wszystko międzynarodowość instytucji i projektów. Aktywa te nie są dane raz na zawsze, wymagają ciągłego wsparcia i rozwoju. Dzięki nim ESPS może wspierać współpracę krajowych oraz międzynarodowych organizacji działających w obszarze historii XX wieku i upamiętnienia w Europie i poza nią, a także dzielić się dobrymi praktykami.

W najbliższych latach ESPS planuje działania wzmacniające jej obecność we wszystkich regionach UE a także w Wielkiej Brytanii i USA. Będziemy zacieśniać współpracę z instytucjami Unii Europejskiej, tworzyć partnerstwa strategiczne i angażować interesariuszy przez rozwijanie kanałów komunikacji i mechanizmów współpracy z państwami członkowskimi i krajami obserwatorami, kluczowymi instytucjami europejskimi i międzynarodowymi, a także przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego na rzecz inicjowania i skoordynowanych i skutecznych działań oraz udziału w nich.

W miarę możliwości działania ESPS będą skorelowane z oficjalnymi obchodami rocznic kluczowych wydarzeń historycznych w celu zwiększenia widoczności i oddziaływania Sieci.

- **Wzmacnianie potencjału organizacyjnego ESPS na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz skutecznej współpracy międzynarodowej.**

Siłą ESPS jest elastyczność organizacyjna i duża zdolność do funkcjonowania w zróżnicowanych warunkach determinowanych przez rozwiązania prawne i finansowe narzucane przez państwa członkowskie Sieci i związane z tym różne formuły jej współfinansowania. Niezmiennym celem ESPS pozostaje jednak wypracowanie i standaryzacja prawnych oraz administracyjnych ram współpracy z państwami członkowskimi, które zapewniałyby długoterminowe, przewidywalne, przejrzyste i proporcjonalne wsparcie finansowe, adekwatne do międzynarodowego statusu ESPS, struktury zarządzania i zmieniających się potrzeb operacyjnych. Dlatego będziemy podejmować starania o zapewnienie wieloletniego finansowania ESPS (w miejsce krótkoterminowych, jednorazowych lub incydentalnych grantów), które ułatwiłyby projektowanie długofalowych działań i strategii.

Niezmiennie będziemy dążyli do wykorzystania wypracowanej sieci powiązań pomiędzy muzeami, miejscami pamięci i innymi instytucjami pamięci w całej Europie w celu wzmocnienia potencjału organizacyjnego ESPS: wspierania rozwoju kadr, zwiększania efektywności operacyjnej, kreatywności i elastyczności dzięki wymianie dobrych praktyk. Jednocześnie zwiększać będziemy w miarę potrzeb i możliwości, potencjał operacyjny i współpracy w ramach Sieci przez optymalizację istniejących procesów oraz wdrażanie i testowanie nowych narzędzi, praktyk zarządzania, a także rozwiązań dotyczących obiegu informacji i dokumentacji.

Będziemy także kontynuowali wdrażanie praktyk włączających, zapewniających w miarę możliwości równy dostęp, równość płci, niedyskryminację i wspierali zrównoważone i społecznie odpowiedzialne podejście do środowiska w projektach i procesach organizacyjnych ESPS.

- **Budowanie pozycji Polski, jako kraju współtworzącego europejski dyskurs o historii XX w., suwerennego, otwartego nawet na trudną dyskusję partnera, który gotów jest wesprzeć innych w jej prowadzeniu i gotów jest do współpracy.**

Cała działalność ESPS jest formą subtelnej promowania polskiej historii i kultury w tym kultury organizacyjnej. Ponieważ zawsze dzieje się to w środowisku międzynarodowym, pozwala pokazać zaangażowanie Polski w dialog o historii Europy i jej narodów, a także gotowość do wspierania dialogu skonfliktowanych partnerów (np. dialog węgiersko-rumuński czy polsko-niemiecki).

Priorytety tematyczne na lata 2026-2028

W procesie planowania w długoterminowej perspektywie ESPS dąży do wyodrębnienia wspólnych, przekrojowych wątków, wokół których formułowany jest program działań Sieci. Konstruując koncepcję programową pamiętamy zwłaszcza o potrzebie edukacji historycznej różnych grup odbiorców w wielu krajach, a dążąc do wywołania zainteresowania historią XX wieku staramy się wyzyskać efekt synergii z inicjatywami podejmowanymi przez inne publiczne i niepubliczne organizacje aktywne w sferze pamięci w Europie, a czasem także poza nią.

W latach 2024 – 2025 Instytut ESPS we współpracy z Gremiami ESPS wypracował koncepcję programową Sieci na lata 2026 – 2030. Stałym elementem procesu jej wdrażania będzie coroczna aktualizacja i ewentualne uzupełnianie we współpracy z Komitetem Sterującym ESPS, niemniej jednak wyznacza ona długofalowe kierunki rozwoju programowego Sieci. Zawarte w niej kierunki rozwoju sformułowane są na tyle precyzyjnie, by móc planować konkretne przedsięwzięcia, a jednocześnie na tyle ogólnie, by elastycznie reagować na zmieniającą się społeczną i polityczną sytuację w krajach członkowskich Sieci, w Unii Europejskiej, a także poza nią. Tym razem koncepcja programowa Sieci koncentruje się wokół trzech priorytetów tematycznych wybranych w toku dyskusji z przedstawicielami Rady Naukowej, Komitetu Doradczego, Rady Edytorskiej i Komitetu Sterującego ESPS. Każdemu z tych przekrojowych priorytetów towarzyszy uszczegółwiający zakres tematyczny:

1. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej

Zakres tematyczny priorytetu:

- Narodowe kultury i polityki pamięci w perspektywie porównawczej.
- Pojednanie, dialog międzynarodowy, wyzwania związane z dialogiem.
- Pluralizm mnemoniczny i konflikty pamięci.
- Pogodzenie się z przeszłością, nazwanie zbrodni i odpowiedzialność, restytucja.
- Integracja europejska i związane z nią procesy europeizacji pamięci.
- Nazizm, faszyzm, komunizm, I i II wojna światowa, Holokaust, Gułag, dyktatura Franco – jako dominujące tematy narodowych kultur pamięci w Europie.
- Różne doświadczenia i wspomnienia związane z wojną i totalitaryzmami w Europie Wschodniej i Zachodniej, a także Północnej i Południowej.
- Kultury mniejszości, migracje i pogranicza kulturowe.
- Perspektywy postkolonialne i post imperialne, zmiany w narracjach historycznych.
- Problem dezinformacji historycznej w sferze publicznej, manipulacja i instrumentalizacja narracji historycznych.

2. Losy indywidualne i historia życia codziennego

Zakres tematyczny priorytetu:

- Wielka historia z perspektywy jednostki i z perspektywy ludności cywilnej: doświadczenia zbrodni masowych, terroru, zniewolenia, prześladowań, zmiany granic i wysiedlenia.
- Historia życia codziennego w czasach kryzysów i przemian ustrojowych; historia grup społecznych.
- Międzypokoleniowy transfer doświadczeń, przekazywanie pamięci, pamięć rodzinna, dziedziczenie traumy, niepamięć, zapomnienie.
- Choroby, klęski żywiołowe, skażenia środowiska.

3. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność

Zakres tematyczny priorytetu:

- Demokracja jako wartość; problem polaryzacji i radykalizacji; kryzysy demokracji; odpowiedzialność w demokracji.
- Wolność w kulturze, wolność słowa, prasy i mediów.
- Znaczenie praworządności.
- Solidarność i odpowiedzialność: społeczna, obywatelska, polityczna, międzynarodowa.
- Współpraca i dialog międzynarodowy.
- Działania na rzecz pokoju i odpornej Europy w obliczu współczesnych wyzwań geopolitycznych, obejmujące dyplomację, rozwiązywanie konfliktów oraz procesy militaryzacji.

III. Ramowy program działań IESPS na lata 2026 – 2028 według priorytetów tematycznych

Przy kształtowaniu wieloletniego programu działań kierowaliśmy się następującymi założeniami:

- Działania nawiązujące do priorytetów tematycznych nie wyczerpują pełnego katalogu projektów planowanych do realizacji przez ESPS w latach 2026 – 2028. Program koncentruje się na realizacji działań nawiązujących do priorytetów tematycznych będzie jednak uzupełniany o nowe inicjatywy, adekwatnie do zidentyfikowanych potrzeb i oceny zmieniającej się sytuacji w międzynarodowej debacie o historii i pamięci,
- Priorytety tematyczne powiązane zostały z projektami cyklicznymi realizowanymi przez ESPS, tak aby w pełni wykorzystać potencjał i rozpoznawalność, jaką cieszą się flagowe inicjatywy Sieci,

- Działania zostały zaprojektowane w taki sposób, aby maksymalnie wyzyskać synergii między projektami ESPS,
- Kierunki działań i zakresy tematyczne projektów zostały sformułowane na poziomie ogólnym z intencją ich rozwijania i pogłębiania na poziomie operacyjnym w planach rocznych przygotowywanych przez Instytut, konsultowanych w gronie międzynarodowego Komitetu Sterującego i Gremiów doradczych ESPS i przedkładanych Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- W przypadku projektów cyklicznych zaplanowanych do realizacji w późniejszych latach (2028 lub później) rozważane tematy przewodnie wraz z profilem tematycznym przedsięwzięć przedstawiamy w załączniku do niniejszej Koncepcji programowej.
- We wszystkich projektach IESPS, niezależnie od ich tematyki, stawiamy sobie za cel wzmacnianie poczucia solidarności oraz rozwijanie współpracy międzynarodowej w duchu szacunku i dialogu. Poprzez wspólną pracę i dyskusje w gronie międzynarodowym promujemy odpowiedzialną debatę, budujemy dialog międzykulturowy oraz uczymy szacunku dla różnych doświadczeń i perspektyw. Tematyka, którą podejmujemy pokazuje, że wolność i demokracja nie są dane raz na zawsze — wymagają stałej troski. Zależy nam na tym, aby odbiorcy naszych działań – zwłaszcza projektów edukacyjnych – poprzez udział w nich rozwijali umiejętności krytycznego myślenia oraz budowali w sobie poczucie odpowiedzialności za kształtowanie teraźniejszości i przyszłości.

Powyższe zestawienie priorytetów tematycznych, podobnie jak zamieszczone poniżej konkretne propozycje odzwierciedlenia ich w projektach Sieci, mają na celu uporządkowanie i zaplanowanie działań IESPS. Tematy te łączą się ze sobą i przenikają, zatem przyporządkowanie projektu do jednego z zagadnień priorytetowych nierzadko oznacza jedynie wyznaczenie tendencji, ale nie wyczerpuje zakresu tematycznego przedsięwzięcia.

Zestawienie planowanych projektów wg. priorytetów tematycznych:

1. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej

Symposium Pamięć Europy

Czas i miejsce realizacji

Maj 2026 | Bratysława (Słowacja)

Maj/czerwiec 2027 | Wilno (Litwa)

Opis projektu

Organizowane od 2012 roku sympozjum „Pamięć Europy” co roku gromadzi około 200 przedstawicieli instytucji zajmujących się upowszechnianiem, badaniem i dokumentowaniem historii Europy XX wieku. Głównym celem Symposium „Pamięć Europy” jest umożliwienie regularnych spotkań i dyskusji pomiędzy przedstawicielami rządów, naukowcami, specjalistami z organizacji pozarządowych oraz instytucji publicznych na temat kwestii pamięci w Europie oraz współczesnych wyzwań związanych z edukacją historyczną. Każda edycja Symposium obejmuje wykłady, dyskusje panelowe, tzw. turboprezentacje (półtoraminutowe prezentacje instytucji lub projektów), wizyty w miejscach pamięci, formy warsztatowe i inne formaty networkingowe pozwalające uczestnikom na prezentację własnych doświadczeń w sektorze pamięci oraz zawieranie partnerstw projektowych.

Tematem przewodnim projektu w 2026 r. realizowanego w Bratysławie będą wojny pamięci - fakty, dezinformacja i polityka pamięci. W 2027 planujemy zorganizowanie edycji tego wydarzenia w Wilnie z wstępnie zarysowanym tematem odnoszącym się do totalitaryzmów XX wieku. Propozycje rozważanych na kolejne lata lokalizacji i tematów przedstawia załącznik do niniejszego dokumentu.

Projekt edukacyjny ‘In Between?’

Czas i miejsce realizacji

Opis projektu

Projekt edukacyjny „In Between?” skierowany jest do studentów i absolwentów nauk społecznych, humanistycznych i artystycznych z całej Europy. Pierwszą część każdej edycji stanowią interdyscyplinarne warsztaty, obejmujące podstawy metodologii prowadzenia pogłębionych wywiadów biograficznych, katalogowania i archiwizacji plików, a także zajęcia z zakresu dokumentowania historii mówionych w formie audio lub video, w tym samodzielnego produkowania podcastów. Następnie uczestnicy projektu, podzieleni na międzynarodowe grupy, wyruszają do wybranych regionów europejskich, gdzie przeprowadzają wywiady z mieszkańcami oraz odwiedzają lokalne miejsca pamięci. Zebrane materiały opracowywane są w formie materiałów audiowizualnych lub podcastów. Uczestnicy mają również możliwość pracy nad własnymi przedsięwzięciami (badawczymi, artystycznymi) w oparciu o swój udział w projekcie.

Z uwagi na swą specyfikę zakres tematyczny projektu zawsze obejmuje kwestie związane z różnorodnością doświadczeń i wspomnień związanych z historią oraz zagadnienia odnoszące się do kultur mniejszości, migracji i pogranicz kulturowych. Jedną z edycji projektu zaplanowanych do realizacji w latach 2027 – 2028 planujemy poświęcić dziedzictwu konfliktu irlandzkiego i ścieżkom pojednania (Irlandia i Irlandia Północna). Pozostałe rozważane tematy przewodnie i lokalizacje przedstawia załącznik do niniejszego dokumentu.

Materiały edukacyjne w ramach projektu „Hi-Story Lessons”

Czas i miejsce realizacji

2026 – 2028 | internet, media społecznościowe, zasięg międzynarodowy

Opis projektu

„Hi-story lessons. Teaching & learning about 20th-century European history” to edukacyjny, wielojęzyczny portal internetowy poświęcony historii XX wieku, skierowany do nauczycieli oraz uczniów. Projekt dostarcza edukatorom różnorodnych angażujących zasobów, w tym infografik, animacji, scenariuszy lekcji, źródeł historycznych i prezentacji, zaprojektowanych tak, aby uczynić naukę historii bardziej interaktywną i pobudzającą do refleksji. Materiały te mają na celu wzbudzenie ciekawości, rozwijanie krytycznego myślenia i zachęcanie uczniów do głębszego zaangażowania w tematykę historyczną.

„Hi-story Lessons” podkreśla podejście wieloperspektywiczne, prezentując różnorodne punkty widzenia, tak aby pomóc uczniom w rozwinięciu zniuansowanego stosunku do wydarzeń historycznych. Takie podejście umożliwia lepsze zrozumienie złożoności współczesnego świata i poruszanie się w nim z większą świadomością. Projekt został znacznie rozbudowany w ostatnich latach (m.in. o webinary i stacjonarne warsztaty dla nauczycieli i edukatorów) i – w miarę dostępnego finansowania - planujemy jego dalszy rozwój w zakresie rozwoju społeczności (utworzenie grupy roboczej złożonej z nauczycielami-twórcami treści i konsultantów) oraz formatów działania (organizacja wydarzeń takich jak szkoły letnie, fora dyskusyjne, etc.).

Materiały dydaktyczne są dostępne w językach: angielskim, polskim, niemieckim, słowackim, rumuńskim i węgierskim.

Proponowany zakres zasobów dydaktycznych i webinarów na lata 2026 – 2028:

- Dziedzictwo reżimów totalitarnych w Europie.
- Europa po II wojnie światowej: Omówienie skutków drugiej wojny światowej, w tym odbudowy, doświadczeń Żydów oraz powstania Izraela.
- Historia środowiska: Nauczanie o wpływie działalności człowieka na środowisko.
- Analiza porównawcza bloku wschodniego: Zbadanie różnic w życiu politycznym i społecznym krajów bloku wschodniego, pokazujące jak pozornie podobne reżimy komunistyczne wykazywały odmienne cechy.
- Konflikt irlandzko-brytyjski: Omówienie kluczowych napięć, koncentrujące się na walce Irlandii o niepodległość, przebiegu tego procesu oraz skutkach brytyjskiego kolonializmu.

- Faszizm włoski: Analiza charakterystycznych cech włoskiego faszyzmu w porównaniu z innymi reżimami totalitarnymi, ze szczególnym uwzględnieniem jego unikalnych elementów politycznych, społecznych i kulturowych.

2. Losy indywidualne i historia życia codziennego

Projekt edukacyjny „Sound in the Silence”

Czas realizacji

2026 – 2028 | Madryt/Bilbao i inne lokalizacje

Opis projektu

„Sound in the Silence” to międzynarodowy interdyscyplinarny projekt dotyczący pamięci skierowany do młodzieży i nauczycieli. W miejscach o szczególnym znaczeniu historycznym i trudnej przeszłości uczniowie współpracują z artystami z różnych dziedzin, aby odkrywać w jaki sposób przeszłość kształtuje ich rozumienie teraźniejszości.

Projekt zachęca młodych ludzi i pedagogów do osobistego zaangażowania w historię Europy w ramach twórczego procesu, oferując nowe spojrzenie na pamięć narodową, regionalną i zbiorową. Uczestnicy otrzymują również narzędzia do wyrażania swoich przemyśleń w formie artystycznej, co pogłębia ich więź z historią i pozwala zrozumieć jej współczesne znaczenie.

Dotychczas projekt realizowano m.in. w takich miejscach jak Ravensbrück, Auschwitz-Birkenau, Denkort Bunker Valentin, Dom Konferencji w Wannsee, Miejsce Pamięci Jasenovac w Chorwacji, Muzeum IX Fortu w Kownie na Litwie, Miejsca Pamięci Gusen i Mauthausen w Austrii oraz więzienie w Pițești w Rumunii.

Edycja projektu w 2026 r. zostanie zorganizowana w Madrycie i Bilbao, a jej tematem przewodnim będzie hiszpańska wojna domowa (1936–1939) i dziedzictwo Guerniki: symbolu cierpienia ludności cywilnej w czasie wojny. Uczestnicy tej edycji będą mieli okazję zbadać historię poprzedzającą II wojnę światową w celu zrozumienia, w jaki sposób wynik wojny domowej w Hiszpanii – wraz z późniejszą dyktaturą trwającą do 1975 roku – ukształtował losy Hiszpanii i Europy w XX wieku. Wojna ta podzieliła hiszpańskie społeczeństwo, a stanowiące zapowiedź II wojny światowej zwycięstwo nacjonalistów w 1939 roku zapoczątkowało dyktaturę Franco, pozostawiając trwałe ślady w pamięci społecznej. Projekt skoncentruje się na historii Guerniki – miasta zniszczonego w wyniku bombardowania lotniczego w 1937 roku, które stało się symbolem cierpienia ludności cywilnej w czasie wojny. W ramach warsztatów i dyskusji uczestnicy będą analizować to tragiczne wydarzenie, kierując się przesłaniem dzieła Pabla Picassa „Guernica”. Ten ikoniczny obraz – jedno z najbardziej rozpoznawalnych dzieł XX wieku – będzie służyć zarówno jako artystyczna, jak i emocjonalna inspiracja do refleksji nad ludzkimi kosztami wojny.

Lokalizacje i tematy przewodnie kolejnych edycji projektu znajdują się w załączniku do niniejszej Koncepcji programowej.

Wystawa „Between Life and Death”

Czas realizacji

2026 – 2028 | USA, Wielka Brytania, Czechy, Niemcy, Austria, Francja

Opis projektu

Międzynarodowa wystawa przedstawi losy Żydów uratowanych podczas drugiej wojny światowej oraz osób, które niosły im pomoc, często ryzykując własne życie. Wystawa powstała w związku z Międzynarodowym Dniem Pamięci o Ofiarach Holokaustu. Każda część wystawy zawiera poruszające historie zarówno ocalałych, jak i ich wybawców, uzupełnione kontekstem historycznym, w którym

rozgrywały się te wydarzenia. Początkowo obejmowała ona 12 krajów (Chorwacja, Dania, Francja, Holandia, Litwa, Niemcy, Węgry, Włochy, Polska, Rumunia, Słowacja i Ukraina) z czasem rozszerzona została o przykłady pomocy i konteksty historyczne kolejnych państw (Austria, Estonia, Irlandia, Wielka Brytania). W 2020 roku dodano specjalny panel poświęcony dyplomatom, w tym "grupie Ładosia", złożonej z polskich dyptomatów i żydowskich działaczy, którzy w czasie wojny umożliwili wydawanie południowoamerykańskich paszportów dla europejskich Żydów, a także działaniom japońskiego dyplomaty Chiune Sugihary.

Wystawie towarzyszyć będzie szereg wydarzeń dodatkowych, w tym oficjalne otwarcia, spotkania ze świadkami historii, czy debaty. W każdym miejscu prezentacji przygotowywane są katalogi w języku danego kraju, co zapewnia dostępność i dostosowanie treści do potrzeb lokalnej publiczności. Dodatkowo elementem prezentacji są materiały edukacyjne dla uczniów, pomagające młodym ludziom zrozumieć historyczne znaczenie Holokaustu, wagę praw człowieka oraz heroizm osób, które ryzykowały życie, by pomagać innym.

Dwa zestawy konstrukcyjne wystawy umożliwiają jej równoległą prezentację w dwóch różnych lokalizacjach.

W styczniu 2026 r. wystawa zostanie zaprezentowana w siedzibie ONZ w Nowym Jorku, gdzie będzie stanowić element obchodów Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu. Planowana trasa wystawy w latach 2026 – 2028 obejmuje także: Wielką Brytanię, Czechy, Niemcy, Austrię i Francję.

Konferencje z cyklu „Genealogie Pamięci w Europie Środkowej i Wschodniej”

Czas realizacji

2026 – 2028 | Jassy (Rumunia), Bruksela (Belgia)

Opis projektu

„Genealogie Pamięci” to projekt, który zrodził się w 2011 roku w wyniku wzmożonego zainteresowania tematyką pamięci społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej i innych regionach świata. Coroczne międzynarodowe konferencje z cyklu „Genealogie Pamięci” skupiają mniej i bardziej doświadczonych naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe, zajmujących się badaniami nad upamiętnianiem, pamięcią i niepamięcią przeszłości w różnych społeczeństwach. Cykl ten pomógł wielu polskim naukowcom w nawiązaniu międzynarodowych kontaktów, jednocześnie wielu badaczy spoza Polski dowiedziało się w wkładzie polskich badaczy w rozwój nauk społecznych. Tym co wyróżnia konferencje i seminaria jest podwójna perspektywa: po pierwsze, pogłębiona analiza praktyk pamięci w Europie Środkowo-Wschodniej, po drugie – szersze ujęcie, które osadza historię i pamięć w kontekście europejskim i globalnym.

Konferencja w 2026 r. odbędzie się w Jassach (Rumunia) i poświęcona zostanie międzypokoleniowemu przekazowi traumy – dynamice pamiętania i zapominania zarówno w rodzinach, jak i w społecznościach, a także wpływowi traumy na kulturę pamięci i publiczne upamiętnianie. Jedną z kolejnych edycji projektu (w 2027 lub 2028 r.) zostanie poświęcona doświadczeniom dzieci na przestrzeni historii XX wieku, a kolejna: wyzwaniom dla wspólnej pamięci europejskiej. Pozostałe rozważane tematy przewodnie i lokalizacje konferencji przedstawia załącznik do dokumentu.

Kampania informacyjna „Remember. August 23”

Czas realizacji

2026 – 2028 | wydarzenie cykliczne | zasięg międzynarodowy

Opis projektu

Od wielu lat ENRS realizuje kampanię edukacyjną, której celem jest utrwalenie w świadomości Europejczyków daty 23 sierpnia 1939 r. – dnia podpisania Paktu Ribbentrop-Mołotow. Coroczna

kampania ma na celu upowszechnienie wiedzy o przyczynach, przebiegu i konsekwencjach reżimów totalitarnych, ale także przypomnieć, że w pierwszym okresie II wojny światowej reżimy nazistowski i komunistyczny współpracowały ze sobą. Kampania jest wydarzeniem cyklicznym i będzie kontynuowana w latach 2026-2028 z akcentem na prezentowanie losów postaci sprzeciwiających się totalitarnej, niedemokratycznej władzy. W tym celu produkowane będą krótkie filmy upamiętniające osoby walczące z reżimami totalitarnymi (w ramach zainaugurowanego w 2018 r. cyklu przybliżających losy ofiar), uzupełnione o kampanię w mediach społecznościowych i wydarzenia towarzyszące oraz dystrybucję okolicznościowych przypinek.

Ważnym elementem projektu jest prezentowanie indywidualnych losów osób walczących z totalitaryzmem XX wieku, ukazujące ofiary reżimów nie jako anonimową zbiorowość, lecz jako jednostki. W ten sposób kampania dąży do pogłębienia społecznego zrozumienia zagrożeń wynikających ze skrajnych ideologii oraz moralnego obowiązku przeciwstawiania się im.

Wybór prezentowanych w ramach kampanii osób będzie oparty na koncepcji „świadka moralnego” według definicji filozofa Avishaia Margalita. W tym ujęciu świadek moralny to nie tylko ocalały, ale także osoba, która czuje moralny obowiązek dawania świadectwa – mówienia w imieniu tych, którzy już nie mogą tego zrobić, oraz pomagania społeczeństwu, tak aby zdołało pojąć etyczne znaczenie ludzkiego cierpienia pod rządami totalitaryzmu. Takie podejście zapewnia, że wybrane osoby będą reprezentować zarówno prawdę historyczną, jak i głębię moralną, oferując głęboko ludzkie spojrzenie na przeszłość. Krótkie sylwetki osób, których losy rozważamy do prezentacji w ramach projektu w latach 2026-2028 znajduje się w załączniku do Koncepcji programowej.

Kampania z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu

Czas realizacji

2026 – 2028 | wydarzenie cykliczne | zasięg międzynarodowy

Opis projektu

27 stycznia został ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Międzynarodowym Dniem Pamięci o Ofiarach Holokaustu. Od 2005 roku ONZ i jej państwa członkowskie organizują uroczystości upamiętniające rocznicę wyzwolenia Auschwitz-Birkenau oraz oddają hołd żydowskim ofiarom Holokaustu i milionom innych ofiar nazizmu. Z tej okazji ESPS co roku przygotowuje inicjatywy mające na celu poszerzenie świadomości na temat Holokaustu.

Seria rozpoczęta animacją poświęconą twórczości Mieczysława Kościelniaka – polskiego malarza, który przeżył Auschwitz – dedykowana jest artystom tworzącym w cieniu Zagłady, ludziom, którzy dzięki sztuce potrafili ocalić człowieczeństwo, dać świadectwo prawdzie i zachować pamięć o trudnych doświadczeniach. W kolejnych materiałach z cyklu ESPS zaprezentuje twórców, dla których sztuka była zarówno formą dokumentacji, jak i aktem sprzeciwu.

W 2026 roku bohaterką serii będzie Marianne Grant, czesko-szkocka artystka żydowskiego pochodzenia ocalała z obozów Auschwitz, Gross-Rosen i Bergen-Belsen, która utrwaliła swoje wojenne doświadczenia w cyklu akwael przedstawiających życie obozowe.

Następne odcinki skoncentrują się na sztuce obozowej powstającej w warunkach skrajnego zniewolenia. Postaci, których historie i prace zachowały się w muzeach oraz archiwach, pozwolą lepiej zrozumieć doświadczenie codzienności obozowej i rolę sztuki jako formy przetrwania.

Projekt „Dziecko w labiryncie wielkiej historii – doświadczenia dzieci w XX wieku”

Czas realizacji

2026 – 2028 | zasięg międzynarodowy

Opis projektu

Nowe przedsięwzięcie w programie działań IESPS poświęcone będzie doświadczeniom dzieci – grupy szczególnie wrażliwej i często marginalizowanej. Losy dzieci staną się punktem odniesienia dla

refleksji na temat historii codzienności umożliwiając głębsze zrozumienie wpływu wielkich wydarzeń historycznych na losy jednostek.

Projekt będzie zawierał komponent badawczy i edukacyjny. Jego kluczowe elementy obejmują:

- Materiały edukacyjne w ramach portalu „Hi-Story Lessons”: różnorodne zasoby edukacyjne i promocyjne, w tym lekcje historyczne, infografiki, krótkie filmy, materiały dydaktyczne i opracowania naukowe.
- Cykl seminariów i konferencji naukowych. W ich ramach zostanie powołany zespół ekspertów, który będzie współpracował w ramach projektu i planował inicjatywy edukacyjne.
- Seria publikacji: 3–4 publikacje naukowe, które będą stanowić trwały dorobek intelektualny projektu i inspirować dalszą dyskusję oraz badania w tej dziedzinie.

i/lub

- Wystawa objazdowa

Konkurs „Grandparents. Grand Stories”

Czas realizacji

2026 – 2028 | zasięg międzynarodowy

Opis projektu

Konkurs jest skierowany przede wszystkim do uczniów szkół podstawowych i średnich oraz studentów. Zachęca uczestników do odkrywania osobistych i lokalnych wymiarów historii XX wieku poprzez rodzinne opowieści i relacje świadków. Dzięki swoim pracom uczestnicy przyczyniają się do ocalenia zanikających wspomnień, wzmacniają dialog międzypokoleniowy oraz pogłębiają więź z przeszłością. Mając na uwadze duże zainteresowanie udziałem w tego typu przedsięwzięciach oraz ich potencjał angażujący i upowszechniający wiedzę o historii, IESPS planuje poszerzenie w latach 2026-2028 gamy konkursów m.in. o podobne działania skierowane do dziennikarzy, edukatorów i/lub konkurs na artykuł naukowy.

3. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność

Projekt nt. sztuki dialogu

Czas i miejsce realizacji

2026 – 2028 | zasięg międzynarodowy

Opis projektu

Celem projektu - nowego przedsięwzięcia w portfolio działań ESPS - jest rozwijanie umiejętności prowadzenia dialogu jako formy komunikacji, która opiera się na wzajemnym szacunku. Projekt - wpisujący się w ramy edukacji obywatelskiej – ma na celu promowanie sztuki dialogu oraz kształtowanie kultury dyskusji wokół kluczowych tematów światopoglądowych, w tym związanych z historią, pamięcią i tożsamością.

Projekt zakłada organizację kilku webinarów i sesji szkoleniowych rocznie. Każdy warsztat typu „Building Bridges” będzie trwał około 120 minut. Uczestnicy będą poznawać zasady budowania wspólnoty i pozytywnych relacji w ramach trzyetapowego procesu „Restorative circle”:

- Etap 1: Prezentacja modelu „Restorative circle”, demonstrującego kluczowe umiejętności, takie jak budowanie wspólnoty, aktywne słuchanie, wypowiedanie się, troska o wartości i zachowanie poufności.

- Etap 2: Podjęcie istotnego problemu wskazanego przez uczestników, co ułatwi otwartą dyskusję i rozwiązanie.
- Etap 3: Propozycje uczestników dotyczące praktycznego zastosowania tej metodologii w ich środowiskach: zawodowym lub osobistym.

Projekt edukacyjny “Freedom of Speech beyond Borders”

Czas i miejsce realizacji

2026 – 2027 | Praga (Czechy), Brema (Niemcy), Maisons-Laffitte (Francja)

Opis projektu

Pierwsza edycja projektu została przez IESPS zrealizowana w latach 2024 – 2025. Z uwagi na jego potencjał edukacyjny, aktualną tematykę i bardzo duże zainteresowanie udziałem w przedsięwzięciu chcielibyśmy kontynuować ten projekt, co jednak wymaga znacznych środków finansowych, niedostępnych w obecnym budżecie IESPS. Realizacja kolejnych edycji jest więc warunkowana pozyskaniem grantu na ten cel (o co IESPS zabiega w Komisji Europejskiej).

„Freedom of Speech Beyond Borders” to interdyscyplinarny projekt edukacyjny, którego celem jest zapoznanie młodych ludzi z historią walki z cenzurą w okresie zimnej wojny oraz stworzenie przestrzeni do krytycznej refleksji nad współczesnymi przypadkami naruszania wolności wypowiedzi i ograniczania dostępu do wiarygodnych źródeł informacji. Walka o prawo człowieka do swobody wypowiedzi była stałym elementem historii zimnej wojny pod rządami komunistycznych dyktatur w Europie Środkowo-Wschodniej. Praktyka samizdatu – pisanie, powielanie i rozpowszechnianie nieocenzurowanych tekstów – wymagała gotowości do podejmowania ryzyka, dużej odwagi obywatelskiej i krytycznego myślenia. Działalność ta była ściśle monitorowana przez komunistyczne służby bezpieczeństwa, a w przypadku wykrycia producenci, dystrybutorzy, a często nawet czytelnicy takich publikacji mogli się spodziewać surowych represji – od grzywn i zwolnień z pracy po uwięzienie.

Postawa dysydentów w byłym bloku sowieckim przypomina nam, że wolność słowa i demokracja nie są dane raz na zawsze, lecz wymagają aktywnego zaangażowania członków społeczeństwa i gotowości do ich obrony. Projekt daje uczestnikom urodzonym po 1989 roku możliwość poznania historii podziemnych wydawnictw z czasów zimnej wojny podczas wizyt studyjnych w archiwach, które przechowują ich dziedzictwo (Biblioteka Václava Havla, zbiory samizdatu na Uniwersytecie w Bremie, zbiory Kultury Paryskiej). Przed wyjazdami w te miejsca uczestnicy wezmą udział w seminariach, które zapewnią kontekst historyczny i przygotują ich do zadań badawczych. Zadania podczas wizyt w archiwach obejmują analizę wybranych materiałów archiwalnych, badanie dokumentów historycznych oraz przygotowanie wywiadów z byłymi dysydentami zaangażowanymi w działalność wydawniczą, a także z działaczami na rzecz praw człowieka.

Załącznik 1.

Symposium Pamięć Europy	2
Cykl konferencji „Genealogie Pamięci”	2
Projekt edukacyjny „Sound in the Silence”	3
Projekt edukacyjny ‘In Between?’	8
Kampania informacyjna „Remember. August 23”	10

Symposium Pamięć Europy

Tematy i lokalizacje rozważane w kolejnych latach:

Priorytet tematyczny	Tematy	Lokalizacja
Priorytet I. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej	Totalitaryzmy i walka o pamięć: pojednanie i polityka upamiętniania	Rzym, Włochy
	Poza stołem negocjacji: Porozumienie z Dayton i lekcje płynące z układów pokojowych	Dubrownik/Vukovar, Chorwacja / Sarajewo, Bośnia i Hercegowina
	Nordycka pamięć i europejska solidarność: pluralizm narracji w spornej przeszłości	Kopenhaga, Dania
Losy indywidualne i historia życia codziennego	Kobiety w polityce: historyczne zmagania o prawa wyborcze, reprezentację i zmiany społeczne	Amsterdam/Antwerpia, Królestwo Niderlandów
	Wpływ destalinizacji na życie codzienne w Europie Wschodniej: osobiste zmagania, powstania i zmiany ideologiczne	Lwów, Ukraina (kiedy możliwe) / Ryga, Łotwa
	Dziedzictwo wojen bałkańskich: tożsamość narodowa, konflikt i przemiany społeczne	Skopje, Macedonia Północna (2028 Stolica Kultury)
Priorytet III. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność	Karta 77 i jej współczesne znaczenie	Brno, Czechy
	Dyplomacja kontra wojna: napięcia między negocjacjami a konfliktem	Salzburg, Austria
	Od neutralności do negocjacji: jak państwa pozbawione przewagi militarnej wpływają na kształt wojny i pokoju	Reykjavik, Islandia / Genewa, Szwajcaria (w zależności od dodatkowego finansowania)
	Pokojowe rewolucje: "rewolucja goździków" i przemiany w Europie Wschodniej w 1989 roku	Lizbona, Portugalia

Cykl konferencji „Genealogie Pamięci”

Tematy rozważane w kolejnych latach:

Priorytet tematyczny	Tematy
Priorytet I. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej	Pamięć i język – multidyscyplinarne podejścia do analizy i reprezentacji w badaniach nad pamięcią Wyzwania dla wspólnej pamięci europejskiej
Priorytet II. Losy indywidualne i historia życia codziennego	Dzieciństwo i pamięć – narracje osobiste, międzypokoleniowe przekazywanie wspomnień oraz kształtowanie pamięci zbiorowej.
	Nauka, technologia i inżynieria – ich obecność w kulturach pamięci oraz wpływ na ewolucję badań nad pamięcią

Priorytet III. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność	Pamięć jako czynnik dialogu lub polaryzacji – rola upamiętniania w kształtowaniu podziałów społecznych i politycznych
--	---

Projekt edukacyjny „Sound in the Silence”

Tematy i lokalizacje rozważane w kolejnych latach:

Priorytety tematyczne	Tematy
Priorytet I. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej	<p>Pojednanie i pamięć w powojennej Bośni Sarajewo i Srebrenica-Potočari, Bośnia i Hercegowina Projekt będzie się koncentrować na wojnie w Bośni (1992–1995) i ludobójstwie w Srebrenicy, badając znaczenie wojny, konfliktów etnicznych oraz procesów pojednania. Wojna w Bośni wywołana rozpadem Jugosławii osiągnęła swoją kulminację w czasie ludobójstwa w Srebrenicy, gdzie w lipcu 1995 roku siły bośniackich Serbów zamordowały ponad 8 000 bośniackich mężczyzn i chłopców. Konflikt zbrojny zakończyło porozumienie pokojowe z Dayton, podpisane w grudniu 1995 roku, ale pozostawił on złożone dziedzictwo straty, traumy i konieczności odbudowy. Srebrenica-Potočari, gdzie znajduje się pomnik i cmentarz, jest miejscem pamięci o okrucieństwach wojny i skutkach nietolerancji. To przestrzeń edukacyjna, w której ocalałe osoby, rodziny ofiar oraz historycy dbają o przekazywanie ich historii i wyciąganie wniosków na przyszłość. Uczestnicy spotkają się w Sarajewie – mieście symbolizującym niezwykłą siłę oporu – biorąc udział w wykładach, oprowadzaniach i dyskusjach z historykami, ocalałymi oraz ekspertami ds. powojennego pojednania. Analizując dziedzictwo wojny w Bośni i porozumienia z Dayton, projekt pozwoli na zrozumienie roli procesów pokojowych, sprawiedliwości i siły pamięci kulturowej.</p> <p>Głosy Saamów: refleksja nad represjami kulturowymi i rezyliencją Szwecja/Norwegia/terytorium Saamów Projekt stworzy przestrzeń do głębokiej refleksji nad bolesną historią ucisku, przymusowej asymilacji i represji kulturowych, których doświadczył naród Saamów. Stanowić będzie okazję, by zgłębić często pomijany rozdział w historii XX-wiecznej Europy, rzucając światło na wyzwania stojące przed rdzenną społecznością, która wciąż walczy o uznanie i prawa. Dzięki tej edycji uczestnicy będą mogli zaangażować się w poznanie kultury i historii Saamów oraz ich trwających nadal zmagania. Projekt ma na celu zwiększenie świadomości znaczenia ochrony dziedzictwa Saamów oraz wspierania ich walki o sprawiedliwość i samostanowienie. Ze względu na wysokie koszty realizacji konieczne będzie pozyskanie dodatkowego finansowania. Planujemy ubiegać się o granty od szwedzkich i norweskich instytucji, w szczególności od ministerstw kultury.</p>
Priorytet II. Losy indywidualne i historia	Rzeczywistość ukryta za propagandą: historia Terezina i Lidic Terezin, Lidice i Praga, Czechy

<p>życia codziennego</p>	<p>Projekt rozpocznie się w Pradze, gdzie uczestnicy poznają historię II wojny światowej oraz dzieje społeczności żydowskiej dzięki wykładom, oprowadzaniom i zajęciom terenowym.</p> <p>Następnie uczestnicy odwiedzą miejsce masakry w Lidicach oraz Miejsce Pamięci Terezin. Terezin, znany także jako Theresienstadt, był miastem-twierdzą, które naziści podczas drugiej wojny światowej przekształcili w getto i obóz koncentracyjny. Od 1941 roku służył jako obóz przejściowy dla Żydów wysyłanych do obozów zagłady oraz jako narzędzie propagandy mające oszukać świat co do polityki nazistowskiej. Choć przedstawiano go jako „wzorcowe getto”, Terezin był przeludniony, a choroby i głód dziesiątkowały jego mieszkańców. Jednocześnie stał się przestrzenią oporu kulturowego – więźniowie tworzyli sztukę, muzykę i literaturę, by zachować człowieczeństwo. Zginęły tam dziesiątki tysięcy osób, a wielu innych deportowano do obozów śmierci.</p> <p>Głównym motywem tej edycji będzie zatem wyraźny kontrast między cyniczną propagandą nazistowskiego reżimu a wstrząsającą rzeczywistością ludzi, którzy cierpieli i zostali zamordowani w getcie oraz obozach koncentracyjnych.</p>
	<p>Zbrodnie „eutanzji” w czasach narodowego socjalizmu Monachium i Zamek Grafeneck, Niemcy</p> <p>Ta edycja będzie się koncentrować się na ofiarach zbrodni „eutanzji” w okresie narodowego socjalizmu. Tajna akcja „T4” miała na celu eliminację osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi i fizycznymi, postrzeganych jako genetycznie „wadliwe” i obciążenie finansowe dla społeczeństwa. Począwszy od 1939 roku, a nawet przed wybuchem wojny, naziści rozpoczęli zorganizowane zabójstwa dzieci z niepełnosprawnościami w klinikach pediatrycznych.</p> <p>Grafeneck, pierwotnie renesansowy zamek i pałac myśliwski w południowo-zachodnich Niemczech, był ośrodkiem dla osób z niepełnosprawnościami, dopóki naziści nie przejęli go w październiku 1939 roku, aby realizować akcję „T4”. Do 1940 roku zamordowano tam ponad 10 600 osób, przewożonych ze szpitali i domów opieki w zachodnich i południowych Niemczech. Po przybyciu ofiary były natychmiast kierowane do komór gazowych. Grafeneck był jednym z sześciu miejsc w kraju, gdzie dokonywano zbrodni w ramach akcji „T4”.</p> <p>W 1947 roku siły alianckie Francji zwróciły rezydencję Grafeneck fundacji „Samariterstift Grafeneck”. Obecnie jest to ośrodek mieszkalny i zawodowy dla osób z niepełnosprawnością intelektualną i przewlekłymi chorobami psychicznymi.</p> <p>Uczestnicy projektu będą eksplorować Grafeneck, poznając los osób z niepełnosprawnościami w czasach narodowego socjalizmu. Miejsce pamięci zostało rozbudowane w 2005 roku o Centrum Dokumentacji, które dzięki stałej wystawie upamiętnia i bada historię ośrodka Grafeneck. Na terenie znajdują się kaplica pamięci, „Ogród Alfabetu” oraz cmentarz; obiekty te umożliwiają organizację warsztatów oraz finałowego występu.</p> <p>Projekt w Grafeneck obejmie również wizytę w Monachium, aby zapoznać uczestników z ideologią nazistowską, z której wywodził się program „eutanzji”. W Monachium – miejscu zamieszkania Hitlera od 1913 roku i stolicy zapoczątkowanego przez niego ruchu – założono NSDAP. Od 2015 roku w dawnej siedzibie partii mieści się Centrum Dokumentacji Narodowego Socjalizmu, organizujące wystawy, wydarzenia i warsztaty dotyczące początków nazistowskiej</p>

	<p>dyktatury.</p> <p>Życie w okopach – wojna, kolonializm i koszty ludzkie Verdun, Francja 21 lutego 1916 roku rozpoczęła się najkrwawsza bitwa pierwszej wojny światowej, w której życie straciło ponad pół miliona żołnierzy francuskich i niemieckich. Bitwa pod Verdun stała się symbolem zarówno bohaterstwa, jak i absurdalności wojny. Generał Erich von Falkenhayn – szef niemieckiego Sztabu Generalnego – realizował strategię wyniszczenia, mającą na celu osłabienie sił francuskich: „Nie musimy żałować życia naszego żołnierza, który ginie na froncie. Zostanie zastąpiony przez rezerwistę, potem przez kolejne młodsze pokolenia, coraz młodsze, które dzielne niemieckie matki dostarczyły i nadal dostarczają. A Francja musi drżeć za każde swoje jedyne dziecko, które zginie na polu bitwy...” Po stronie francuskiej generał Philippe Pétain wprowadził system „taśmy produkcyjnej”, uzupełniając jednostki i wysyłając je na front, gdy ich siły zmniejszyły się o połowę. W działaniach uczestniczyli również żołnierze kolonialni z Senegalu i Maroka. Żołnierze z obu stron określali okopy jako „piekło Verdun”. Listy wysyłane do rodzin oddawały okrucieństwo konfliktu i bezsens śmierci. Mężczyźni byli określani mianem „mięsa armatniego”, a życie setek tysięcy osób stało się jedynie elementem maszyny wojennej.</p> <p>Edycja projektu w Verdun mogłaby badać zagadnienia takie jak absurd wojny, rola żołnierzy kolonialnych oraz rola kobiet w czasie konfliktu.</p> <p>Vukovar: pamięć, podziały i długotrwałe piętno wojny Vukovar, Chorwacja Po ogłoszeniu przez Chorwację niepodległości w 1992 roku Vukovar przetrwało trzymiesięczne oblężenie przez armię jugosłowiańską i serbskie milicje. Mieszkańcy zostali odcięci od dostaw żywności i pomocy medycznej, zginęły tysiące cywilów, a miasto uległo niemal całkowitemu zniszczeniu. Vukovar pozostawał pod okupacją serbską do 1998 roku, a rany przeszłości do dziś się nie zabiły. Dzięki zgłębieniu historii Vukowaru uczestnicy tej edycji poznają złożoną historię wojen jugosłowiańskich, ich trwałe konsekwencje oraz głębokie podziały etniczne, które wciąż istnieją w społeczeństwie postjugosłowiańskim. Przed wojną 27 grup etnicznych, w tym Serbowie i Chorwaci, żyło tam razem w względnym spokoju. Dziś jednak miasto jest naznaczone separacją etniczną – odrębnymi szkołami, przedsiębiorstwami i podziałami społecznymi. Projekt zachęci uczestników do refleksji nad konfliktem, który wciąż się tli – choć już bez użycia broni – nadal kształtuje życie osób dotkniętych jego skutkami. Nadaje mu to szczególny wymiar, ponieważ wpływ wojny wciąż przejawia się w codziennym życiu. Miejsca pamięci w Vukovarze: Muzeum-Pomnik w Szpitalu Vukovar, Pomnik i Miejsce Masowego Pochówku w Ovčarze oraz Cmentarz Pamięci w Vukovarze będą kluczowymi punktami.</p> <p>Lety: Pamięć o romskich ofiarach Holokaustu i walka o uznanie Lety, Czechy Obóz koncentracyjny w Letach, położony w Czechach, był ponurym miejscem wykorzystywanym podczas okupacji nazistowskiej w</p>
--	--

Czechosłowacji w czasie drugiej wojny światowej. Początkowo, w 1939 roku, utworzono tam „obóz cygański” dla Romów i Sinti, co stanowi jeden z najciemniejszych rozdziałów w historii społeczności romskiej. Obóz zyskał ponurą sławę z powodu nieludzkich warunków, w jakich przebywali więźniowie – przeludnienia, pracy przymusowej, chorób i skrajnego niedostatku. W 1942 roku naziszi przenieśli Romów w inne miejsca, z których wielu deportowano do Auschwitz i innych obozów zagłady, gdzie większość zginęła. Dziś miejsce to jest ważnym pomnikiem ofiar Holokaustu, w szczególności społeczności romskiej i Sinti, których cierpienie przez lata pozostawało niemal zapomniane. Miejsce Pamięci w Letach przypomina o brutalnych prześladowaniach Romów i o znaczeniu zachowania ich pamięci w szerszym kontekście Holokaustu. Uczestnicy tej edycji będą analizować historię obozu w Letach i romskiego Holokaustu, poznając losy osób więzionych w obozie oraz szerszy kontekst nazistowskiej polityki rasowej. Dzięki wizycie w miejscu pamięci, udziałowi w wykładach z historykami oraz spotkaniach z ocalałymi i ich rodzinami, zdobędą głębsze zrozumienie odporności i oporu Romów, których głosy często były wyciszane w narracji o drugiej wojnie światowej. Projekt będzie również badał znaczenie pamięci kulturowej oraz trwającą walkę o sprawiedliwość i uznanie cierpienia społeczności romskiej w czasie wojny. Uczestnicy przetworzą swoje refleksje za pośrednictwem ekspresji artystycznej, tworząc przestrzeń do dzielenia się reakcjami i łączenia historii Let ze współczesnymi problemami dyskryminacji rasowej, praw człowieka i sprawiedliwości społecznej.

Wyspy Kanaryjskie i dziedzictwo Hiszpanii frankistowskiej | Fuerteventura (Tefia) / Obozy na Gran Canaria

W czasie wojny domowej w Hiszpanii oraz dyktatury frankistowskiej na Wyspach Kanaryjskich funkcjonowały obozy internowania i pracy przymusowej, będące wyraźnym symbolem represji, wygnania i prześladowań politycznych. Te miejsca ukazują złożony proces przejścia Hiszpanii od dyktatury do demokracji, przekazując ważne lekcje dotyczące pojednania, pamięci historycznej i sprawiedliwości. Symbolizują zarówno fizyczną, jak i psychiczną izolację, tworząc poruszającą przestrzeń do refleksji nad zagadnieniami uwięzienia i rezyliencji.

W obozach przetrzymywano więźniów politycznych i osoby wygnane, co pozwala dostrzec analogie do innych przypadków przymusowych przesiedleń i opresji w historii. Rezyliencja osadzonych, z których wielu sięgało po literaturę, muzykę i sztukę jako formy oporu, wpisuje się w ideę projektu polegającą na przetwarzaniu historii za pośrednictwem ekspresji artystycznej – podejścia odzwierciedlającego również szerszy kontekst historii Europy. Represje frankistowskie łączą się z tematami wojny, dyktatury i oporu, które kształtowały XX-wieczną Europę, czyniąc tę historię istotną dla całego kontynentu.

Tefia, obóz pracy na Fuerteventurze, działał w latach 1954–1966. Służył do internowania więźniów politycznych, a przede wszystkim do „reedukacji” homoseksualnych mężczyzn. Położony na odizolowanej pustyni, narzucał brutalne warunki – więźniowie musieli znosić pracę przymusową, szkolenie wojskowe, tortury, głód i prześladowania na tle seksualnym pod nadzorem karmelitańskiego księdza. Ocalałych pozostawiano bez środków do życia na wyspie,

	bez prawa powrotu na kontynent, zmuszonych do życia obok swoich oprawców.
Priorytet III. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność	<p>Potencjał kultury: wojna domowa w Grecji i dziedzictwo Makronisos Ateny i Makronisos, Grecja</p> <p>Ta edycja odbędzie się w Grecji, koncentrując się na tamtejszej wojnie domowej (1946–1949) oraz znaczeniu Makronisos. Wojna domowa w Grecji była wyniszczającym konfliktem, który podzielił społeczeństwo – siły rządowe wspierane przez Zachód walczyły z Demokratyczną Armią Grecji, popieraną przez komunistów. Makronisos, jałowa wyspa na Morzu Egejskim, stała się ponurym symbolem jako obóz więzienny dla sympatyków lewicy i podejrzanych o komunizm. Osadzeni przebywali tam w fatalnych warunkach, skazani na pracę przymusową i psychiczne tortury. Mimo to wielu stawiało opór, nie rezygnując z kultury – sztuki i poezji okazując współlosadzonym solidarność.</p> <p>Uczestnicy rozpoczną projekt w Atenach, biorąc udział w wykładach, oprowadzanych wycieczkach i dyskusjach z historykami na temat wojny i kontekstu politycznego. Następnie odwiedzą Makronisos, poznając historię cierpienia i oporu w tym miejscu. Projekt zakończy się finałowym występem, podczas którego uczestnicy podzielą się swoimi refleksjami dotyczącymi historii wyspy.</p> <p>Ypres 1914: Ludzkość w okopach – Rozejm bożonarodzeniowy Ypres, Francja</p> <p>Rozejm bożonarodzeniowy w Ypres w 1914 roku należy do najbardziej niezwykłych epizodów pierwszej wojny światowej. Było to oddolne, nieformalne zawieszenie broni, zainicjowane spontanicznie przez żołnierzy po obu stronach frontu, którzy w obliczu przedłużającej się walki w okopach przerwali działania wojenne w okresie świątecznym. Do zawieszenia broni w dużej mierze przyczyniły się gesty pojednawcze niemieckich żołnierzy, którzy wywiesili transparenty, zapalili świece i zaczęli śpiewać kolędy, na co odpowiedzieli żołnierze brytyjscy. Pierwsza odśpiewana kolęda – „Cicha noc” – była wykonywana w kilku językach, a jej melodia jest obecnie znana na całym świecie.</p> <p>Chociaż zawieszenie broni trwało tylko do drugiego dnia świąt, kiedy wznowiono ostrzał, wydarzenie to stało się trwałym symbolem człowieczeństwa i solidarności w obliczu ekstremalnych warunków wojennych. Rozejm w Ypres jest dziś postrzegany jako dowód na to, że nawet w warunkach konfliktu możliwe są akty współczucia i wzajemnego zrozumienia. Tematy te – człowieczeństwo, solidarność i pojednanie – będą stanowić główny punkt tej edycji projektu.</p>

Projekt edukacyjny ‘In Between?’

Tematy i lokalizacje rozważane w kolejnych latach:

Priorytety tematyczne	Tematy
Priorytet I. Kultury pamięci w Europie w perspektywie historycznej	<p>Relacje duńsko-niemieckie, prawa mniejszości i krajobrazy kulturowe Pogranicze duńsko-niemieckie</p> <p>Po zakończeniu drugiej wojny światowej Deklaracja Bońsko-Kopenhaska z 1955 roku stworzyła podstawy trwałej poprawy stosunków niemiecko-duńskich. Kluczowym elementem</p>

	<p>porozumienia była zasada „wolności wyznania”, umożliwiająca obywatelom identyfikowanie się z mniejszością narodową bez ingerencji państwa. Polityka ta sprzyjała klimatowi wzajemnego szacunku i uznania między oboma narodami.</p> <p>Obecnie około 15 000 Niemców mieszka w Danii, a 50 000 Duńczyków w Niemczech, szczególnie w mieście granicznym Flensburg, w powiatach Nordfriesland i Schleswig-Flensburg oraz w północnej części powiatu Rendsburg-Eckernförde. Mniejszość duńska jest reprezentowana politycznie w niemieckim parlamencie, a w Szlezwiku-Holsztynie język i kultura duńska są aktywnie pielęgnowane przez sieć szkół z językiem duńskim, które przekazują tradycje z pokolenia na pokolenie. Ten model ochrony mniejszości jest często uznawany za wzorcowy przykład skutecznej europejskiej polityki wobec nich.</p> <p>Uczestnicy szkoły letniej będą badać rzeczywisty wpływ tych polityk na poziomie lokalnym, analizując krajobrazy językowe i pamięciowe regionu. Ponadto przyjrzą się roli monarchii konstytucyjnej we współczesnej Danii oraz jej wpływowi na kulturowe i polityczne więzi duńsko-niemieckie.</p>
<p>Priorytet II. Losy indywidualne i historia życia codziennego</p>	<p>Historia, tożsamość i przemiany na pograniczu czesko-austriackim Pogranicze czesko-austriackie (Południowe Morawy: Znojmo i Dolina Dyj)</p> <p>Pogranicze czesko-austriackie, będące częścią monarchii austro-węgierskiej do 1918 roku, było świadkiem znaczących przemian politycznych i społecznych. Przed drugą wojną światową region zamieszkiwali Niemcy sudeccy, których większość została wysiedlona po 1945 roku, co doprowadziło do głębokich zmian kulturowych. Ustanowienie Żelaznej Kurtyny (1948–1989) przekształciło ten historycznie otwarty obszar w jedną z najbardziej zmilitaryzowanych granic Europy. Dziś pozostałości owych czasów, takie jak wieże strażnicze, bunkry i pomniki, są poruszającymi świadectwami tamtej epoki, oferując cenne walory edukacyjne.</p> <p>Od czasu przystąpienia Czech do strefy Schengen w 2007 roku kontrole graniczne zniknęły, a przez region Moraw przestała biec wyraźna linia podziału. Sprzyja to wymianie kulturowej i współpracy ekologicznej, a parki narodowe tworzą wspólny krajobraz naturalny między Austrią a Czechami.</p> <p>Uczestniczki i uczestnicy projektu będą badać historyczne współistnienie Czechów, Austriaków, Niemców i Żydów w tym regionie. Dzięki kontaktowi z lokalnymi historiami połączą te narracje z ogólniejszymi zagadnieniami przesiedleń, tożsamości i pamięci na europejskich pograniczach.</p>
<p>Priorytet III. Demokracja, wolność, praworządność i solidarność</p>	<p>Ukraina na rozdrożu: granice, tożsamość i rezyliencja w czasach wojny Lwów, Ukraina (jeśli możliwe)</p> <p>Ukraina od dawna była areną rywalizacji imperiów, a dziś znajduje się w centrum najważniejszego konfliktu granicznego w Europie. Walka kraju o suwerenność, demokrację i integrację europejską kształtuje współczesną historię Europy, jednocześnie redefiniując ukraińską tożsamość.</p> <p>Uczestnicy projektu zdobędą bezcenne informacje na temat granic, tożsamości narodowej, wojny, propagandy i oporu. Szkoła letnia skupi się na zagrożeniach związanych z dezinformacją i manipulacją historyczną – siłach, które w przeszłości zniekształcały ukraińską tożsamość narodową i nadal wpływają na dyskurs społeczny. Dyskusje obejmą również ogromne wyzwania związane</p>

	<p>z odbudową kraju po wojnie. Lwów ze swoją złożoną historią jako miasto polskie, austriackie i ukraińskie, stanowi fascynujące studium przypadku spornej historii i tożsamości narodowej, ucieleśniając głęboko zakorzenione europejskie aspiracje Ukrainy.</p> <p>Granica rumuńsko-mołdawska w historii i polityce Pogranicze rumuńsko-mołdawskie (Jassy, Rumunia) Region pogranicza rumuńsko-mołdawskiego ma głęboką i złożoną historię ukształtowaną przez wojny, zmieniające się granice i podziały ideologiczne. W latach 1918–1940 Rumunia i Mołdawia były zjednoczone pod nazwą „Wielka Rumunia”. Jednak podczas II wojny światowej Armia Czerwona zajęła Mołdawię, która aż do rozpadu Związku Radzieckiego pozostawała radziecką republiką socjalistyczną. Obecnie kraj ten jest podzielony między większość rumuńskojęzyczną a mniejszości rosyjskojęzyczne, szczególnie w separatystycznym regionie Naddniestrza.</p> <p>Nawet sto lat po powstaniu Wielkiej Rumunii wielu Rumunów i Mołdawian po obu stronach Prutu opowiada się za ponownym zjednoczeniem. Trwające napięcie między tożsamością rumuńską i mołdawską pozostaje kluczowym zagadnieniem w debatach kulturowych i akademickich. Tymczasem jesienią 2024 roku Mołdawia umocniła swój konstytucyjny zwrot w kierunku integracji z UE przez referendum i wybory prezydenckie, mierząc się jednocześnie z uporczywymi próbami destabilizacji ze strony rosyjskiej propagandy i kampanii dezinformacyjnych.</p> <p>Uczestnicy projektu zdobędą głębsze zrozumienie historii Rumunii i Mołdawii oraz przeanalizują wyzwania związane z kształtowaniem tożsamości narodowej, polaryzacją polityczną i integracją europejską w skomplikowanym krajobrazie geopolitycznym.</p>
--	---

Kampania informacyjna „Remember. August 23”

Rozważani bohaterowie kampanii:

Priorytet tematyczny	Proponowany bohater/bohaterka
Priorytet II. Losy indywidualne i historia życia codziennego	<p>Witold Pilecki (Polska) Witold Pilecki, polski żołnierz ruchu oporu, dobrowolnie dał się pojmać przez nazistów i trafił do Auschwitz, aby zdobyć informacje o obozie. Ostatecznie uciekł, sporządził raporty o zbrodniach i próbował ostrzec świat przed okrucieństwem Holokaustu. Po wojnie został aresztowany przez władze komunistyczne, torturowany i stracony w 1948 roku po pokazowym procesie. Historia Pileckiego uosabia siłę i odwagę jednostek, które stawiały opór totalitaryzmowi, dając osobiste świadectwo przemocy nazistowskiej i sowieckiej.</p> <p>Václav Havel (Czechy) Václav Havel – dramaturg, dysydent i pierwszy prezydent Czech – jest jedną z najważniejszych postaci europejskiej kultury pamięci. Jego działalność w warunkach reżimu totalitarnego w Czechosłowacji oraz późniejsza rola w promowaniu demokracji</p>

czynią go idealnym symbolem walki o pamięć i prawdę w obliczu opresji. Prezydentura i twórczość Havla zaś wciąż wpływają na dyskusje dotyczące upamiętniania, demokracji oraz transformacji Europy postkomunistycznej.

Gunārs Astra (Łotwa)

Łotewski dysydent i działacz na rzecz praw człowieka, sprzeciwiający się sowieckim rządóm na Łotwie. Dwukrotnie więziony przez władze sowieckie za szerzenie idei antykomunistycznych i wspieranie niepodległości Łotwy. Podczas drugiego procesu w 1983 roku wygłosił poruszające przemówienie w obronie wolności i tożsamości narodowej, mówiąc: „Wierzę, że ten czas minie jak straszny koszmar. Ta wiara daje mi siłę, by stać i oddychać. Nasz naród wiele wycierpiał i dzięki temu się nauczył – przetrwa także ten mroczny czas”. Dziś pamiętany jest jako bohater narodowy, który przeciwstawił się totalitarnej opresji.

Joanna Muszkowska-Penson (Polska)

Ocalała z obozu koncentracyjnego Ravensbrück, później została lekarką i członkinią Solidarności, udzielając pomocy medycznej działaczóm opozycji w komunistycznej Polsce. Jej osobista historia łączy cierpienie z czasów II wojny światowej z późniejszym oporem wobec totalitaryzmu.

Grácia Kerényi (Węgry)

Była poetką, tłumaczką literatury polskiej na język węgierski, eseistką i badaczką literatury polskiej. Aktywnie działała w ruchu oporu podczas okupacji niemieckiej, a później, w latach 80. uczestniczyła w polskim ruchu opozycyjnym.

Wybitna postać w relacjach polsko-węgierskich XX wieku. Studia rozpoczęła w 1943 roku na Uniwersytecie Pétera Pázmánya, wybierając filologię węgierską, łacinę i grekę. W kwietniu 1944 roku została aresztowana przez Gestapo za rozpowszechnianie antyniemieckich treści wśród studentów. Przetrwiała koszmar nazistowskich więzień i obozów koncentracyjnych. Po wojnie kontynuowała karierę akademicką w Polsce – ukończyła studia na Uniwersytecie Warszawskim w 1949 roku, a w 1970 roku uzyskała tam stopień doktora.

Lidija Doroņina-Lasmane (Łotwa)

Łotewska dysydentka, która przez dziesięciolecia stawiała opór sowieckim rządóm. Po raz pierwszy została aresztowana w 1946 roku za pomoc łotewskim partyzantom i zesłana do obozu pracy. Pomimo wielokrotnych uwięzień kontynuowała pokojowy opór, rozpowszechniając zakazaną literaturę i wspierając więźniów politycznych. Jej odwaga uczyniła ją jedną z najbardziej szanowanych kobiet walczących o wolność Łotwy. W niepodległej ojczyźnie została uhonorowana za wieloletnie oddanie sprawiedliwości i prawóm człowieka.

Milena Jesenská (Czechy)

Dziennikarka, tłumaczka i członkini ruchu oporu przeciw nazistom, znana z ostrej krytyki reżimów totalitarnych. Aresztowana przez Gestapo, zmarła w obozie Ravensbrück w 1944 roku. Jej działalność demaskująca prześladowania pozostaje kluczowym elementem europejskiej kultury pamięci. 14 grudnia 1994 roku Yad Vashem uhonorował Milenę Jesenską tytułem Sprawiedliwej wśród Narodów Świata.

Elisa Garrido García („La Mañica”) (Hiszpania)

Była aragońską antyfaszystką i członkinią CNT. Walczyła przeciwko siłom Franco podczas hiszpańskiej wojny domowej, a później, w czasie drugiej wojny światowej, dołączyła do francuskiego ruchu oporu. Uwięziona i torturowana w kilku nazistowskich obozach, podczas pracy przymusowej zdołała przeprowadzić sabotaż w niemieckiej fabryce haubic. Za swoją odwagę została odznaczona Legią Honorową i awansowana na porucznika we francuskim ruchu oporu.

Jan Kubiš (Czechy)

Jeden z kluczowych uczestników zamachu na Reinharda Heydricha, wysokiego rangą nazistowskiego urzędnika w okupowanej Czechosłowacji podczas drugiej wojny światowej. Wydarzenie to stanowi ważną część historii Czech, a Kubiš wraz ze swoimi towarzyszami z ruchu oporu jest przykładem odwagi i indywidualnego poświęcenia w obliczu totalitarnego terroru.

Žanis Lipke (Łotwa)

Był robotnikiem portowym w Rydze, który wykorzystał zajmowane stanowisko, aby uratować ponad 50 Żydów z getta ryskiego i nazistowskich obozów pracy przymusowej. Ukrywał ich w tajnym bunkrze pod swoim domem na Kīpsali, ryzykując życie własne i swojej rodziny. Został uznany przez instytut Yad Vashem za Sprawiedliwego wśród Narodów Świata. W swoich działaniach na rzecz ratowania Żydów wspierała go żona Johanna, która również otrzymała ten tytuł. Po wojnie, podobnie jak wielu Łotyszy związanych z ruchem oporu lub niezależnymi inicjatywami, Lipke pozostawał pod obserwacją. Choć nie został aresztowany, należał do szerszej grupy osób inwigilowanych i prześladowanych przez reżim sowiecki, często pomijający lub ignorujący heroiczne wysiłki niezgodne z komunistyczną narracją.

Miroslav Kusý (Słowacja)

Słowacki filozof i sygnatariusz Karty 77, był prześladowany za swoją działalność przeciwko komunistycznemu reżimowi w Czechosłowacji. Później odegrał istotną rolę w demokratycznej transformacji kraju po 1989 roku. W latach 1988–1989 był jedną z czołowych postaci słowackiego ruchu dysydenckiego – współtworzył prodemokratyczny Ruch Wolności Obywatelskiej i został członkiem „Bratysławskiej Piątki”, grupy organizującej publiczne apele o wolne wybory i prawa obywatelskie. Aresztowany i uwięziony za „działalność wywrotową”, stał się symbolem pokojowego oporu, a podczas aksamitnej rewolucji został mianowany zastępcą lidera ruchu Społeczeństwo przeciw Przemocy, a następnie pełnił funkcje ministerialne w pierwszym

rządzie po upadku komunizmu.

Fatos Lubonja (Albania)

Albański pisarz, były więzień polityczny i otwarty krytyk totalitaryzmu oraz autorytaryzmu. W 1974 roku został aresztowany za krytykę reżimu Envera Hodży w swoich prywatnych dziennikach. Podczas odbywania kary w 1979 roku ponownie oskarżono go o działalność kontrrewolucyjną, co wydłużyło jego pobyt w więzieniu – spędził łącznie 17 lat za kratami, aż do 1991 roku. Po uwolnieniu stał się znaczącym pisarzem i intelektualistą publicznym, m.in. założył czasopismo Përpkjka („Wysięk”), promujące krytyczne myślenie i wartości demokratyczne. Lubonja jest również autorem kilku książek, w tym „Drugiego wyroku”, opisującego jego doświadczenia więźnia politycznego.

Margarete Buber-Neumann (Niemcy)

Niemiecka działaczka antytotalitarna, która przeżyła zarówno gułagi Stalina, jak i nazistowskie obozy koncentracyjne, stając się później odegrała kluczową rolę w ujawnianiu zbrodni obu reżimów. Jej autobiografia „Als Gefangene bei Stalin und Hitler” jest istotnym dokumentem opisującym tragedie XX wieku.

Elisabeta Rizea (Rumunia)

Była rumuńską antykomunistyczną partyzantką działającą w Górach Fogaraskich. Po rewolucji rumuńskiej w 1989 roku stała się symbolem oporu wobec komunizmu w kraju. Dwukrotnie uwięziona za swoją działalność, podczas drugiego aresztowania przeszła brutalne tortury.